

מים בלב המדבר

הר מצדה הוא סמל יהודי ואתר מורשת תרבות עולמית. עם זאת, הוא דוגמה לעוצמתם של בני-אנוש, שהשכילו ליצור בו תנאי קיום ומחיה בלב המדבר. הר מצדה ממוקם בשוליו המזרחיים של מדבר יהודה, סמוך לים המלח, במקום יבש וצחיח לחלוטין. אז מי יכול להאמין, שבמתחם ההר נבנו ארמונות פאר, בתי-מרחץ, מקווה טוהרה, ובריכת שחייה רחבת ידיים? על סיפורה המדהים של מצדה ועל מערכת המים ומחסני המזון שנבנו בה, תוכלו לקרוא בכתבה הבאה

אלי יצחקוב ורווה כהנר*

מיקומה המיוחד של מצדה, הרחק ממקום יישוב, וביצוריה הטבעיים הקנו לה את יתרונה כמקום מבצר.

ההיסטוריה של מצדה כוללת ארבע תקופות עיקריות:

• תקופת החשמונאים

על-פי כתבי יוספוס פלביוס (יוסף בן-מתתיהו), היסטוריון יהודי שחי במאה הראשונה לסה"נ, שנשבה בידי הרומאים, ושהקדיש את עצמו לתיאור קורות המרד - המבצר הראשון במצדה נבנה בידי יונתן הכהן הגדול, אשר זוהה עם יהונתן אלכסנדר ("ינאי"), מלך וכוהן גדול, ששלט בממלכת החשמונאים בין השנים 103-76 לפנה"ס.

• התקופה ההרודיאנית

הורדוס, שמלך ביהודה בין השנים 37-4 לפנה"ס, עמד על יתרונותיו האסטרטגיים של המקום, ובוחר בו למקום מפלט מאויביו ולבית נופש לימי החורף. בתקופת שלטונו נבנו במקום ארמונות פאר, מחסנים מצוידים היטב, מערך בורות מים וחומת סוגרים. לאחר מותו של הורדוס ועם סיפוחה של ממלכת יהודה לאימפריה הרומית, הוצב במצדה חיל משמר רומי קטן.

• תקופת המרד

על-פי כתבי יוספוס, בתחילת המרד ברומאים (66 לסה"נ) מצדה נכבשה

הר מצדה הוא גוש סלע ענק, שהתרומם ושניתק ממצוק ההעתקים. פסגתו של ההר שטוחה, אורכה כ-650 מ', רוחבה המרבי כ-300 מ' וגובהה כ-450 מ' מעל פני ים המלח.

מצדה סמוכה לשתי דרכים עתיקות:

- דרך שחצתה את מרכז מדבר יהודה ושהוליכה אל מואב הדרומית, שבעבר הירדן המזרחי.
- דרך שחיברה בין אדום, מואב והערבה לבין עין גדי וירושלים.

פתחי בורות המים במדרון ההר

(המשך בעמ' 38)

פתרון כולל

- ◇ שילוח בין-לאומי ועמילות מכס
- ◇ ביטוח סיכונים בשרשרת האספקה
- ◇ אחסנה ולוגיסטיקה
- ◇ הובלה והפצה
- ◇ ייעוץ וליווי מקצועי

בשרשרת האספקה

G-6

Logistics
Group
Israel

Logistics Group Israel

היא קבוצת חברות המספקות מיגוון רחב של שירותים בשרשרת האספקה

רח' השיטה 13/1, אורנית 44813, טל: 03-9360013, פקס: 03-9360710 | www.lgi.co.il

מערכת המים והמחסנים

מיקומה של מצדה בלב המדבר חייב את הקמתה של מערכת מים, שתספק בקביעות את צורכי המים של תושבי המקום. מקורות המים הזמינים במקום הם: מי גשמים שיורדים בכמות מועטה ולא סדירה, ונגר עילי של גשם, שיורד מזרחית למצדה וזורם בערוצי נחליה.

הורדוס הקים מערכת מים מרשימה בהיקפה - סכרים בערוצי הנחלים, תעלות פתוחות ומטויחות, 12 בורות מים החצובים בשני מפלסים במדרונות ההר, ובורות מים על פסגת ההר. הוא היטה את מי השיטפונות שזרמו בנחלים אל תעלות בנויות, שמילאו את בורות המים במדרונות ההר. בורות אלה אגרו עד 40 אלף מ"ק מים. משם, תושבי ההר הובילו את המים באמצעות בהמות משא אל שער המים בצד הצפוני של מצדה, וממנו המים זרמו באמצעות תעלות אל הבורות שעל פני ההר.

הורדוס הקים מערכת מים מרשימה בהיקפה - סכרים בערוצי הנחלים, תעלות פתוחות ומטויחות, 12 בורות מים החצובים בשני מפלסים במדרונות ההר, ובורות מים על פסגת ההר

הורדוס הקים גם מכלול מחסנים באזור הצפוני של מצדה, סמוך לארמונו הצפוני. המכלול כלל 29 מחסנים - חדרים מוארכים, המוקפים במסדרונות - שאחסנו מזון, ציוד ונשק. על-פי כתבי יוספוס: "כי שם כונס דגן רב, שהיה מספיק להרבה שנים: שפע של יין ושמן, חוץ מכל מיני קטניות ותמרים". ברצפתו המטויחת של אחד מן המחסנים נמצאו שלושה בורות איגום, המעידים כי המחסן שימש לאחסון נוזלים. יוספוס הדגיש בכתיבו, כי תנאי היובש במקום שמרו היטב את המזון, כך שבעת השתלטות המורדים על מצדה הם מצאו את האספקה במצב תקין "על אף שעברו כמאה שנים מיום שנאצרו שם..."

טיפול בסחורה (מוזיאון מצדה)

טעמו המשובח של הורדוס בא לידי ביטוי בתכולת המחסנים. במקום התגלו קנקני אגירה רבים נושאי כתובות דיו, תופעה ייחודית בהיקפה. בין הממצאים שנחשפו במצדה בולט משלוח אמפורות (קנקני יין), אשר נשלח למלך הורדוס מדרום איטליה בשנת 19 לפנה"ס.

יוספוס מספר, כי להורדוס היה מלצר מיוחד ליינות, וכיאה למלך אנץ טעם הוגש על שולחנו במצדה רוטב דגים (גארום), שיוצר בדרום ספרד. עצמות הדגים, שהרכיבו את הרוטב, נמצאו דבוקות לפני הכלי. את ארוחתו קינה הורדוס בתפוחים, או בשיכר תפוחים, שיובאו מקומי שבאיטליה.

נוסף על מערכת המים והמחסנים, הורדוס בנה במצדה בית מרחץ מפואר, שהיה חלק מן התרבות הרומית. הכניסה אל בית המרחץ הייתה דרך חצר מוקפת עמודים, שיועדה לתרגילי התעמלות. בית המרחץ הכיל: חדר הלבשה (אפודיטריום) שעוטר בציורי קיר וברצפות אבן ייחודיות, חדר פושר (טיפידריום) עם ציורי קיר, חדר קר (פריגינדריום) עם בריכה מדורגת, וחדר

בידי הסיקריים (הם נקראו כך, בשל החרב הקצרה והמעוקלת - סיקה - שהם נשאו על גופם) ובראשם מנחם בן יהודה הגלילי. בשנת 70 לסה"נ הצטרפו אליהם אחרוני המורדים, שעזבו את ירושלים לאחר חורבנה, ובהם אלעזר בן יאיר, שהפך למפקד המקום. לאחר שמצדה נפלה והרומאים כבשו את המקום, פעלה בו יחידת חיל עזר רומית עד לראשית המאה השנייה לסה"נ.

בור מים ובו מדרגות

• התקופה הביזנטית

במהלך המאה החמישית לסה"נ הוקם במקום מנזר מתבודדים, כחלק מתופעת ההתיישבות הנוצרית במדבר יהודה. קהיליית הנוצרים היה במקום במשך תקופה, והיא חדלה להתקיים, כנראה, עם עליית האיסלם במאה השביעית.

במשך מאות רבות של שנים, מצדה עמדה שוממה עד לגילויה מחדש בתחילת המאה ה-19. מאז, מצדה נחפרה ונחקרה פעמים רבות. גן לאומי מצדה נפתח לקהל הרחב בשנת 1966. בשנת 1971 נבנה הרכבל; בשנים 1995-2000 בוצע פרויקט פיתוח, שכלל את הקמת מרכז המבקרים החדש, ובשנת 2007 נפתח מוזיאון מצדה על שם יגאל ידין, המכיל את הממצאים הארכיאולוגיים אשר נחפרו במקום.

שימורה של מצדה ושחזורם הם באחריות רשות הטבע והגנים, גוף ממשלתי שתפקידו להגן על הטבע, על הנוף ועל אתרי מורשת בישראל. הרשות משקיעה משאבים רבים באתר, והיא מסתייעת באנשי מקצוע ובמומחים מכל העולם. פעולות השימור והשחזור במצדה נעשות מחומרים, שהרכבם זהה לחומרים שבהם השתמשו בתקופה הראשונית, וכל זאת, כדי לשחזר את המראה המקורי של המקום.

כלי-קיבול שנמצאו על ההר (מוזיאון מצדה)

החדר החם (קלדריום) בבית המרחץ

מצדה - אתר מורשת עולמית

בשנת 2001 התקבלה החלטה באונסק"ו (UNESCO) - ארגון של האו"ם לשיתוף פעולה בין-לאומי בתחומי החינוך, המדע והתרבות - לכלול את מצדה ברשימת אתרי מורשת תרבות עולמית. ההחלטה ציינה בין נימוקיה, כי מצדה מהווה סמל לממלכת ישראל, לחורבנה האלים וליציאה לגלות לקראת סוף המאה הראשונה לסה"נ, וכי האירועים הטרגיים בסוף ימיהם של הפליטים היהודים, שהחזיקו במבצר-ארמון זה, עושים את מצדה לסמל, הן של זהות תרבותית יהודית, והן של המאבק האנושי המתמיד בין דיכוי לחירות.

בית המרחץ הכיל: חדר הלבשה (אפודטריום) שעוטר בציורי קיר וברצפות אבן ייחודיות, חדר פושר (טיפידריום) עם ציורי קיר, חדר קר (פריגידריום) עם בריכה מזדורגת, וחדר חם (קלדריום), שרצפתו הייתה כפולה ונשענה על עמודי חרס ואבן

בין הנכסים במצדה, אונסק"ו ציין במיוחד את הארמון הצפוני שהורדוס בנה, המהווה דוגמה יוצאת מן הכלל לווילה מפוארת מן התקופה הרומית הקדומה; וכן את מערכת המצור הרומית, המקיפה את האתר, שמהווה את הדוגמה הטובה ביותר והשלמה ביותר למערכת ביצורים ששרדה עד ימינו. משמעות החלטת אונסק"ו היא הכרה בין-לאומית בחשיבות אתר מצדה, ונוסף על כך, הבטחת זיהויו של האתר, הגנתו, הצגתו ושימורו. ■

אולם בארמון המערבי

אפשר לקרוא פרטים נוספים על גן לאומי מצדה באתר של רשות הטבע והגנים: <http://www.parks.org.il>
* הכתבה מבוססת על דף המידע - גן לאומי מצדה של רשות הטבע והגנים, והיא הוכנה באדיבותו של אגף הדוברות ברשות הטבע והגנים.

חם (קלדריום), שרצפתו הייתה כפולה ונשענה על עמודי חרס ואבן. אוויר חם שחומם בתנור זרם תחת הרצפה, עלה בצינורות חרס ששולבו בקירות, וחימם את החדר (בדומה לעיקרון של סאונה יבשה). סמוך לפינת החדר היה אמבט, שאליו הוזרמו מים חמים.

כלים ששימשו את תושבי מצדה (מוזיאון מצדה)

ואם אין די בזה, הורדוס הקים גם בריכת שחייה רחבת ידיים באזור הדרומי של ההר. הבריכה, שקיבולתה 550 מ"ק, נבנתה בקפידה - דפנותיה וקרעיתיה טויחו וגרם מדרגות נבנה אל קרקעיתה.

סיפור גבורתם של אנשי מצדה

יוספוס, שתיאר את המרד הגדול ברומאים, ציין כי מצדה נותרה הנקודה המורדת האחרונה ביהודה. במהלך שנת 73 או שנת 74 לסה"נ, הליגיון הרומי העשירי, בפיקודו של הנציב פלביוס סילווס, התפרס סביב מצדה, ששהו בה 960 גברים, נשים וטף, והטיל עליה מצור. כוחות הליגיון, שהסתייעו בכוחות עזר, מנו כ-8,000 איש. הם הקימו שמונה מחנות, בנו דייק (חומת מצור) סביב ההר, ואחר-כך החלו להרים סוללת עפר על הדרדרת הטבעית בצדו המערבי של ההר.

הורדוס הקים גם מכלול מחסנים באזור הצפוני של מצדה, סמוך לארמונו הצפוני. המכלול כלל 29 מחסנים - חדרים מוארכים, המוקפים במסדרונות - שאחסנו מזון, ציוד ונשק

המצור נמשך כמה חודשים ושיאו היה בחודש ניסן, כאשר הרומאים הצליחו להעלות מגדל מצור וקעקעו את החומה שעל ההר. המורדים הספיקו להקים חומת עץ ועפר מאולתרת, אלא שהיא הועלתה באש בידי הרומאים.

כאשר אפסה תקוות הנצורים, אלעזר בן יאיר נשא שני נאומים, שבהם הוא שכנע את הנצורים, כי מוטב להם לשלוח יד בנפשם על-פני חיי עבדות תחת הרומאים. "...ויבחרו בגורל עשרה מתוכם אשר ישחטו את כולם. וכל אחד ישתרע על הארץ ליד אשתו ובניו ההרוגים וחיבק בזרועותיו ופשט ברצון את צווארו לשחיטה בידי האנשים אשר מלאו את המעשה הנורא הזה. והאנשים האלה שחטו את כולם בלא רעד. ואחרי כן הפילו גורל בנייהם למען ישחט הנלכד בגורל את תשעת חבריו ואחרי המיתו את כולם יטרוף נפשו בכפו... ככה מתו כולם באמונה כי לא השאירו אחריהם נפש חיה למשוך בעול הרומאים... ולמחרת עלו הרומאים אל מצדה. וכאשר מצאו את המון ההרוגים לא שמחו הפעם על אשר ראתה עיניהם באויביהם, כי אם השתוממו על רוחם ועל עזתם הנאדרה, אשר צחקה למוות ולא שבה אחור מהמעשה הגדול הזה".

שתי נשים וחמישה ילדים, שהסתתרו בבורות שעל ההר, הם אלה שסיפרו לרומאים את קורות אותו לילה... עם נפילת מצדה הסתיים כיבושה של ארץ יהודה בידי הרומאים.